

4 ud af 5 undervisere i folkeskolen oplever behov for kompetenceudvikling – men økonomi og skemalægning forhindrer, at de kommer afsted

En undersøgelse blandt undervisere i folkeskolen (N = 2.073) viser, at der er et stort uopfyldt behov for kompetenceudvikling. Det gælder særligt inden for understøttelse af inklusion, læring og trivsel samt faglig opdatering inden for undervisningsfagene. Underviserne oplever, at det i særlig grad er skolernes og kommunernes økonomi, som spænder ben for kompetenceudviklingen.

Resumé:

- Blandt undervisere i folkeskolen angiver 79 pct. at de har behov for kompetenceudvikling:
 - Her udtrykker 51 pct. af underviserne uopfyldt behov for at udvikle deres pædagogiske kompetencer med fokus på at understøtte inklusion.
 - Mange undervisere udtrykker desuden behov for kompetenceudvikling inden for pædagogiske kompetencer med understøttelse af læring og trivsel (40 pct.) og fagfaglig opdatering (40 pct.).
 - Omvendt udtrykker relativt få undervisere behov for kompetenceudvikling inden for klasseledelse (20 pct.) og samarbejde med f.eks. forældre (16 pct.).
- Blandt undervisere, som oplever et uopfyldt behov for kompetenceudvikling, er det særligt eksterne faktorer, de oplever som barrierer for at få den efterspurgte kompetenceudvikling:
 - Ifølge 54 pct. af underviserne er kompetenceudvikling for dyrt ifølge kommunen/skolelederen, hvilket udgør en væsentlig årsag til, at de ikke har fået opfyldt deres behov for kompetenceudvikling.
 - 30 pct. af underviserne peger på den skemalagte arbejdstid og 25 pct. på manglende vikardækning, som årsager til, at de ikke har modtaget den tiltrængte kompetenceudvikling.
 - Kun 17 pct. angiver, at skolelederen ikke finder kompetenceudvikling nødvendigt. Det er altså kun en ud af seks undervisere, som oplever at skolelederen ikke anerkender behovet for kompetenceudvikling.
 - Modsat er private forpligtelser og manglende lyst til at deltage i kompetenceudvikling barrierer, som meget få oplever (hhv. 5 og 11 pct.).

KONTAKT

Asbjørn Sonne Nørgaard
asn@cevea.dk
Tlf. 21 72 54 13

FORFATTERE

Stine Laurberg Myssen,
August Schouborg Deding
og Asbjørn Sonne Nørgaard

NOTAT

Tema: Uddannelse
Publiceret: 4. september 2023

CITAT

Denne rapport må kun citeres med henvisning til Cevea.

KOMPETENCEUDVIKLING BLANDT UNDERVISERE I FOLKESKOLEN SPILLER EN VÆSENTLIG ROLLE FOR ELEVERNES LÆRING

Når danske børn starter i folkeskolen, begynder en afgørende periode med 10 års uddannelse. Her skal børnene lære at læse og regne og rustes fagligt til senere uddannelse. Men folkeskolerne skal andet end at løfte børnenes faglige niveau. De skal også udvikle deres sociale færdigheder og bidrage til demokratisk dannelse af børnene.

Undervisernes kompetencer er afgørende for at kunne levere en god undervisning. Men undervisernes arbejde er i konstant udvikling: Nye udfordringer og krav medfører, at arbejdets indhold og forventningerne til underviserne ændrer sig løbende. Derfor må underviserne i folkeskolen også have mulighed for at udvikle og styrke deres kompetencer løbende gennem hele arbejdslivet.

Megen forskning viser da også, at undervisernes deltagelse i forskellige former for kompetenceudvikling har stor betydning for undervisningskvaliteten og elevernes udbytte af undervisningen.¹ Fra en dansk kontekst ved vi f.eks., at efteruddannelse af lærere bl.a. kan føre til en generel forbedring af elevernes læsefærdigheder samt evner til at koncentrere sig.²

Deltagelse i kompetenceudvikling er særligt lavt blandt danske lærere. Af den seneste TALIS-undersøgelse fremgår det, at danske grundskolelærere i udskolingens deltager i færre kompetenceudviklingsaktiviteter sammenlignet med lærere i de andre nordiske lande og OECD-landene i øvrigt.³ Årsagen til dette kender vi ikke. Den lave deltagelse i løbende kompetenceudvikling er en udfordring, når vi ved, at det kan give eleverne et fagligt løft. Ikke mindst når vi står i en situation, hvor folkeskolen netop nu er gevaldigt under pres.⁴

På den baggrund ser vi i denne analyse nærmere på det oplevede behov for efter- og videreuddannelse blandt undervisere i folkeskolen. Det gør vi ved hjælp af en repræsentativ spørgeskemaundersøgelse blandt medlemmer af Danmarks Lærerforening (N = 2.073). Ud over at kortlægge de behov, som underviserne i folkeskolen oplever, ser vi ligeledes nærmere på oplevede barrierer for at deltage i kompetenceudviklende aktiviteter.

¹ Se f.eks. De Økonomiske Råd (efterår 2022): "[Kapitel IV: Lærerbidrag i folkeskolen](#)", Allen, J. et al. (2011). "An Interaction-Based Approach to Enhancing Secondary School Instruction and Student Achievement". Science, 333(6045), Akiba, M. & G. Liang (2016). "Effects of teacher professional learning activities on student achievement growth". The Journal of Educational Research, 21(1), Fischer, C. et al. (2018). "Investigating relationships between school context, teacher professional development, teaching practices, and student achievement in response to a nationwide science reform". Teaching and Teacher Education, 72.

² EVA (2013). "[Læseudvikling på mellemtrinnet. Faktorer forbundet med læsefremgang fra 4.- 6. klasse](#)", SFI (2015). "[Effekter af klasseledelse på elevers læring og trivsel](#)".

³ EVA (2019). *TALIS 2018 – 1. rapport. Lærernes undervisning, kompetenceudvikling og start i professionen.*

⁴ Se f.eks. Arbejderbevægelsens Erhvervsråd (2021): "[Folkeskolen er presset – det truer den sociale mobilitet](#)".

4 UD AF 5 UNDERVISERE OPLEVER BEHOV FOR KOMPETENCEUDVIKLING - OG DET SÆRLIGT INDEN FOR INKLUSION

Den lave deltagelse i kompetenceudvikling blandt danske undervisere lader ikke til at skyldes, at underviserne ikke oplever et behov for dette. Adspurgt angiver 79 pct. af underviserne i folkeskolen, at de lige nu har behov for kompetenceudvikling.⁵ Der er altså en relativt stor andel af underviserne, som vurderer at kunne øge kvaliteten af deres undervisning ved at deltage i kompetenceudvikling. Der er altså et uopfyldt behov for kompetenceudvikling blandt undervisere i folkeskolen.

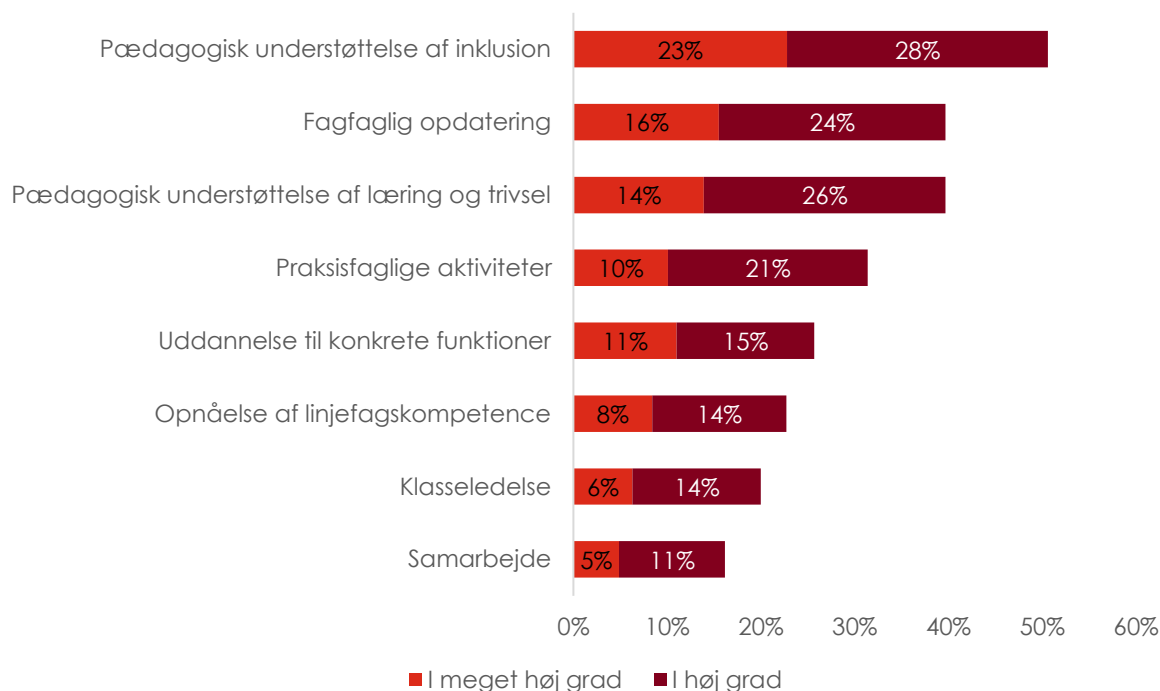
Behovet for kompetenceudvikling blandt undervisere i folkeskolen er størst inden for understøttelse af inklusion. Figur 1 viser, at 51 pct. af underviserne angiver, at de har behov for kompetenceudvikling inden for understøttelse af inklusion. Herudover udtrykker 40 pct. af underviserne et behov for kompetenceudviklingen inden for hhv. faglig opdatering i undervisningsfag og pædagogiske kompetencer inden for understøttelse af trivsel og læring. 31 pct. af underviserne udtrykker desuden et behov for at inkludere praksisfaglige elementer i deres undervisning såsom bevægelse og fremstilling af produkter. Det største uopfyldte behov inden for undervisernes kompetencer vedrører altså kompetencer inden for deres undervisning i form af faglig opdatering i undervisningsfag og indarbejdelse af praksisfaglige elementer samt understøttelse af elevernes trivsel og læring – både for elever med og uden særlige behov.

Undervisere i folkeskolen efterspørger også udvikling af deres formelle kompetencer. Figur 1 viser, at 26 pct. oplever et uopfyldt behov for kompetenceudvikling inden for konkrete funktioner, f.eks. læsevejleder og bevægelsesvejleder, mens 20 pct. oplever et uopfyldt behov inden for opnåelse af linjefag.

Omvendt udtrykker langt færre undervisere behov for kompetenceudvikling inden for klasseledelse og samarbejde. Figur 1 viser, at det uopfyldte behov er 16 og 20 pct. inden for hhv. samarbejde og klasseledelse. Selvom det uopfyldte behov for kompetenceudvikling varierer mellem områderne, må behovet anses som relativt stort for alle områder. Inden for samarbejde, som er det område, med det mindste behov er det knap hver sjette lærer, som udtrykker et uopfyldt behov.

⁵95 pct. konfidensinterval er mellem 77 og 81 pct.

Figur 1. Undervisere, som oplever et uopfyldt behov for kompetenceudvikling inden for givne områder, pct.

Note: Spørgsmål: I hvilken grad mener du, at du lige nu har behov for efter- og videreuddannelse inden for følgende områder: 1) Faglig opdatering inden for mit fag, 2) Opnåelse af linjefagskompetence, 3) Pædagogiske og didaktiske kompetencer med fokus på elevernes læring og trivsel, 4) Pædagogiske og didaktiske kompetencer med fokus på understøttelse af inklusion, 5) Uddannelse til konkrete funktioner (f.eks. læsevejleder), 6) Klasseledelse, 7) Samarbejde (f.eks. med kollegaer og forældre), 8) Inkludering af praksisfaglige aktiviteter i min undervisning (f.eks. bevægelse, produktfremstilling, ekskursioner). Figuren viser andelen af undervisere i folkeskolen, som angiver, at de i høj eller meget høj grad har behov for kompetenceudvikling inden for det givne område. Se bilag B1 for den fulde svarfordeling. N = 2.073. Da børnehaveklasseledere ikke har linjefag eller linjefagskompetence, er de ikke blevet spurgt ind til dette område. For denne er N=1.896.

Kilde: Cevea på baggrund af surveydata fra Danmarks Lærereforening

At inklusion er et område, hvor underviserne særligt efterspørger kompetenceudvikling, er ikke overraskende. Netop inklusion er et omstridt emne inden for folkeskoleområdet, efter at man i inklusionsloven fra 2012 opstillede en målsætning om, at 96 pct. af alle danske børn skulle inkluderes i den almindelige undervisning i folkeskolen. Til trods for at målsætningen allerede blev droppet igen i 2015⁶, fylder inklusionstemaet stadig i folkeskolen.⁷ Det betyder, at underviserne i praksis befinder sig i klasselokaler, hvor de både skal kunne undervise elever med og uden særligt behov.

⁶ Børne- og Undervisningsministeriet (2023): [Regler om inklusion](#)

⁷ Se f.eks. VIVE (2022): ”[Støtte, støttebehov og elevresultater – Delrapport 1. Inkluderende læringsmiljøer og specialpædagogisk bistand](#)”.

En underviser uddyber sit behov med følgende:

”Mange af os har behov for at lære hvordan vi inkluderer elever med store udfordringer på adfærd [...]. Jeg oplever det som den allerstørste vanskelighed som lærer at skulle undervise en klasse og at skulle kunne inkludere fem-syv elever, der ikke kender det danske sprog og/eller er eksplosiv og udfordret på adfæden. Problemstillinger, der går ud over alle de andre elever i klassen, og som tager meget tid og overskud fra os lærere”.

Dette citat viser, at underviseren oplever, at vedkommende har uopfyldte behov inden for kompetencer inden for understøttelse af inklusion, og at det går ud over kvaliteten af vedkommendes undervisning.

ØKONOMI OG SKEMALÆGNING FORHINDRER KOMPETENCEUDVIKLING

Barriererne for, at underviserne ikke har modtaget den kompetenceudvikling, som de vurderer at have behov for, kan være af forskellig karakter. Mens nogle barrierer handler om underviserne selv, f.eks. manglende tid pga. private forpligtelser eller manglende lyst, vedrører andre eksterne faktorer, såsom økonomi og skolelederens vilje og/eller mulighed.

Blandt de undervisere, som har udtrykt uopfyldt behov for kompetenceudvikling, består barriererne særligt i eksterne faktorer. Her er det særligt økonomiske forhold, der udgør barriererne for deltagelse i kompetenceudvikling. Figur 2 viser, at 54 pct. af underviserne fremhæver økonomiske prioriteringer af skoleleder/kommune, som barriere for opfyldelse af deres behov for kompetenceudvikling. Lederen/kommunen synes simpelthen ofte, at det er for dyrt. Herudover angiver hhv. 30 og 25 pct. den skemalagte arbejdstid og manglen på mulighed for vikardækning som årsager til, at de ikke har fået den nødvendige kompetenceudvikling. Den manglende opfyldelse af undervisernes behov for kompetenceudvikling skyldes altså i høj grad de økonomiske bånd, som skolerne er underlagt, hvor det kan være svært for skolelederne at få råd til kompetenceudvikling samt den dertilhørende vikardækning, når underviserne er ude af huset for at deltage i kompetenceudvikling. En underviser udtrykker det således:

” Videreuddannelse er reelt urealistisk med begrænset mulighed i folkeskolen. Dette skyldes den nødvendige prioritering og dårlige økonomi. Der er også en moralsk slagside ved at tage på kursus, når man ved, at kollegaer står uden vikar, og elever ikke får den støtte de har behov for”.

Ovenstående understreger analysens resultater. Underviserne står i en situation, hvor deres deltagelse i kompetenceudvikling er fyldt med udfordringer. Her står de over for en haltende økonomi på skolerne, hvor kompetenceudvikling ikke bliver økonomisk prioriteret i tilstrækkeligt omfang.

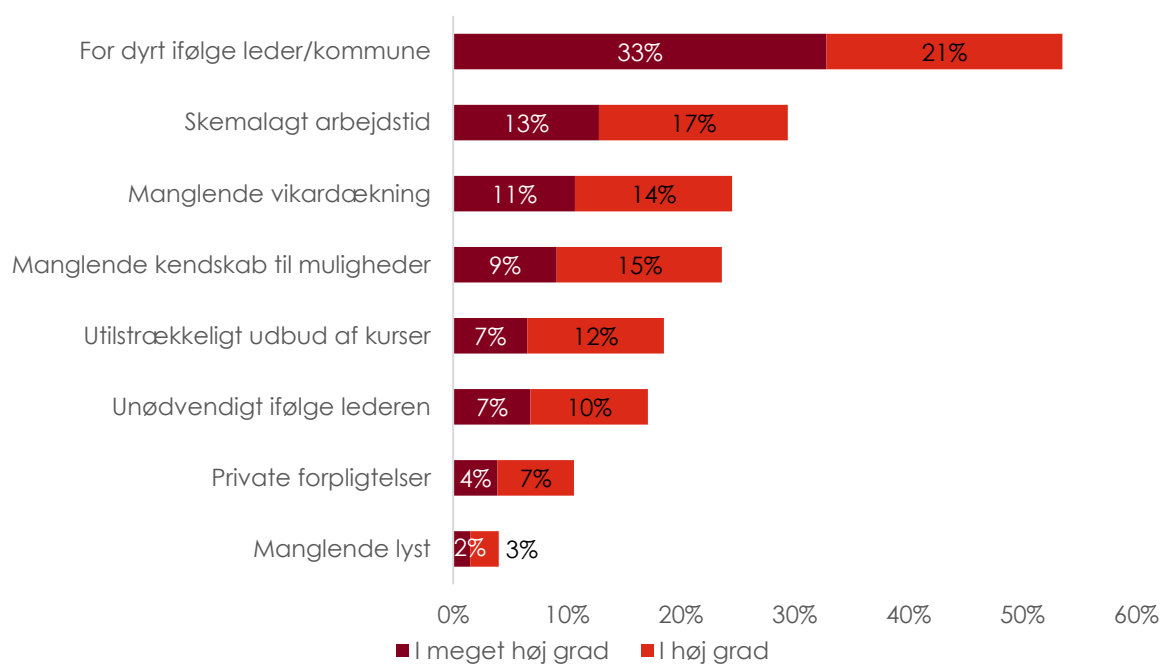
Og selvom underviserne oplever, at enten skolelederen eller kommunen spænder ben for deres kompetenceudvikling med begrundelse i økonomi og ressourcer, oplever de i mindre grad, at

lederne finder kompetenceudvikling unødvendig. Figur 2 viser, at blot 17 pct. af underviserne i folkeskolen angiver, at deres leder ikke synes, at kompetenceudvikling er nødvendigt. Så mens 54 pct. angav, at kommunen eller skolelederen finder kompetenceudvikling for dyrt, er det altså kun 17 pct. af lærerne, som oplever at skolelederen ikke finder kompetenceudviklingen relevant. Det er altså særligt de økonomiske muligheder, der opleves som en barriere.

Omvendt er barrieren i form af undervisernes lyst og privatliv de barrierer, som nævnes mindst. Figur 2 viser, at blot 5 pct. angiver manglende lyst som årsag til fravær af kompetenceudvikling, mens private forpligtelser bliver fremhævet af 11 pct. af lærerne. Undervisernes relativt lave deltagelse i kompetenceudvikling skyldes altså ikke, ifølge dem selv, at de ikke har lyst til at deltage.

Herudover er det værd at bemærke, at relativt mange undervisere enten ikke finder udbuddet af kurser tilstrækkeligt (19 pct.), eller ikke kender nok til udbuddet af efter- og videreuddannelseskurser (24 pct.). Som en underviser her udtrykker det, er kompetenceudvikling ikke en del af lærernes bevidsthed: *"Det er ikke blevet udbudt og nærmest ikke eksisterende i vores arbejdsliv. Tror vi helt har glemt, at det måske er en mulighed"*. For nogle undervisere gælder det dermed også om at få bevidstheden om muligheder for kompetenceudvikling tilbage.

Figur 2: Årsager til lærernes uopfyldte behov for kompetenceudvikling

Note: Spørgsmål: Du har angivet, at du har behov for efter- og videreuddannelse inden for mindst ét område. I hvilken grad er følgende årsag til, at du ikke har fået opfyldt dette/disse behov? 1) Min leder mener ikke, at det er nødvendigt, 2) Kommunen/min leder mener, at det er for dyrt, 3) Efteruddannelse kolliderer med min skemalagte arbejdstid, 4) Jeg har ikke tid pga. private forpligtelser, 5) Udbuddet af relevante aktiviteter er ikke tilstrækkeligt, 6) Det er ikke muligt at få vikardækning, 7) Jeg kender ikke til mulighederne for efter- og videreuddannelse i det ordinære system, 8) Jeg har ikke lyst til at deltage i efter- og videreuddannelse. Figuren viser andelen af undervisere i folkeskolen, som angiver, at barrieren i høj eller meget høj grad har været årsag til, at de ikke kunne få den kompetenceudvikling, som de har behov for. N = 1.916. Se bilag B2 for den fulde svarfordeling.

Kilde: Cevea på baggrund af surveydata fra Danmarks Lærerforening.

Ovenstående tegner et billede af en folkeskole under pres, hvor økonomien ikke følger med de behov for kompetenceudvikling, som underviserne oplever i stort omfang. Underviserne udtrykker i første omgang i høj grad behov for kompetenceudvikling, hvor ca. 4 af 5 undervisere giver udtryk for at have et uopfyldt behov for kompetenceudvikling. Herudover giver underviserne udtryk for, at de særligt oplever, at det i den grad er stramme økonomiske bånd, hvad end der er tale om mulighed for vikardækning eller betaling af selve kurset, som spænder ben for undervisernes muligheder for kompetenceudvikling. Det er altså især flere økonomiske ressourcer og større fleksibilitet i muligheden for at komme på efteruddannelse, der skal til for, at lærernes behov for kompetenceudvikling kan imødekommes.

METODEN BAG

Datagrundlaget for analysen stammer fra en webbaseret spørgeskemaundersøgelse blandt et repræsentativt udsnit af børnehaveklasseledere og lærere i grundskolen, som er medlem af Danmarks Lærerforening.

Dataindsamlingen er foretaget af Danmarks Lærerforening den 13. april 2023 til 3. maj 2023. I alt er 2.073 brugbare interviews gennemført med en svarprocent på 21 pct.

Vi har vægtet respondenterne efter køn, alder, arbejdsregion og arbejdsfunktion (børnehaveklasseleder eller lærer) ud fra populationen af medlemmer hos Danmarks Lærerforening. Dette er gjort med henblik på at sikre en høj repræsentativitet.

Beskrivelse af variable:

Behov for kompetenceudvikling:

Tallene i dette notat tager udgangspunkt i to spørgsmål. Første spørgsmål undersøger, hvorvidt børnehaveklasseledere og lærere ansat i folkeskolen oplever et behov for efter- og videreuddannelse inden for et bestemt område. Spørgsmålet lyder:

"I hvilken grad mener du, at du lige nu har behov for efter- og videreuddannelse inden for følgende områder:

- a. *Faglig opdatering inden for mit fag*
- b. *Opnåelse af linjefagskompetence*
- c. *Pædagogiske og didaktiske kompetencer med fokus på elevernes læring og trivsel*
- d. *Pædagogiske og didaktiske kompetencer med fokus på understøttelse af inklusion*
- e. *Uddannelse til konkrete funktioner (f.eks. læsevejleder)*
- f. *Klasseledelse*
- g. *Samarbejde (f.eks. med kollegaer og forældre)*
- h. *Inkludering af praksisfaglige aktiviteter i min undervisning (f.eks. bevægelse, produktfremstilling, ekskursioner)"*

Til alle spørgsmål kunne der svares: 1) *I meget høj grad*, 2) *I høj grad*, 3) *I nogen grad*, 4) *I mindre grad* og 5) *Slet ikke*. Børnehaveklasseledere fik ikke tildelt spørgsmålet om linjefagskompetencer, idet det ikke er relevant for dem. Herudover blev børnehaveklasselederne i muligheden a. spurgt ind til deres behov for faglig opdatering inden for undervisning i kompetenceområderne, fremfor faglig opdatering inden for mit fag. Det skyldes, at børnehaveklasselederne ikke underviser i fag på samme måde, som lærerne.

Hvis respondenterne enten har svaret *I høj grad* eller *I meget høj grad* til mindst én kategori, har vi kodet dette som udtryk for behov for efter- og videreuddannelse.

Årsager til uopfyldt behov:

Respondenterne, som oplever et behov for efter- og videreuddannelse, blev hernæst spurgt ind til årsager til, at dette behov ikke var opfyldt. Her kunne de vælge følgende svarmuligheder:

- a. *Min leder mener ikke, at det er nødvendigt*
- b. *Kommunen/min leder mener, at det er for dyrt*
- c. *Efteruddannelse kolliderer med min skemalagte arbejdstid*
- d. *Jeg har ikke tid pga. private forpligtelser*
- e. *Udbuddet af relevante aktiviteter er ikke tilstrækkeligt*
- f. *Det er ikke muligt at få vikardækning*
- g. *Jeg kender ikke til mulighederne for efter- og videreuddannelse i det ordinære system.*
- h. *Jeg har ikke lyst til at deltage i efter- og videreuddannelse”*

Til alle spørgsmål kunne der svares: 1) *I meget høj grad*, 2) *I høj grad*, 3) *I nogen grad*, 4) *I mindre grad* og 5) *Slet ikke*.

Hvis respondenterne enten har svaret *I høj grad* eller *I meget høj grad*, ses dette som en væsentlig årsag til deres manglende deltagelse i kompetenceudvikling.

BILAG

Bilag B1. Svarfordelinger over lærernes behov for efter- og videreuddannelse

Område	I meget høj grad	I høj grad	I nogen grad	I mindre grad	Slet ikke
Pædagogiske og didaktiske kompetencer med fokus på understøttelse af inklusion	23%	28%	27%	17%	6%
Faglig opdatering inden for mit fag	16%	24%	36%	20%	4%
Pædagogiske og didaktiske kompetencer med fokus på elevernes læring og trivsel	14%	26%	36%	19%	5%
Inkludering af praksisfaglige aktiviteter i min undervisning (f.eks. bevægelse, produktfremstilling, ekskursioner)	10%	21%	33%	27%	9%
Uddannelse til konkrete funktioner (f.eks. læsevejleder)	11%	15%	21%	26%	28%
Opnåelse af linjefagskompetence	8%	14%	20%	28%	29%
Klasseledelse	6%	14%	29%	37%	14%
Samarbejde (f.eks. med kollegaer og forældre)	5%	11%	27%	41%	16%

Note: Af tabel B1 fremgår de specifikke formuleringer af svarmulighederne, mens disse er omformuleret i analysens figur 1.

Bilag B2. Svarfordelinger over barriere for opfyldelse af behov

Barrierer for at deltage	I meget høj grad	I høj grad	I nogen grad	I mindre grad	Slet ikke
Kommunen/min leder mener, at det er for dyrt	33%	21%	19%	10%	18%
Efteruddannelse kolliderer med min skemalagte arbejdstid	13%	17%	24%	21%	26%
Det er ikke muligt at få vikardækning	11%	14%	23%	22%	31%
Jeg kender ikke til mulighederne for efter- og videreuddannelse i det ordinære system	9%	15%	28%	22%	27%
Udbuddet af relevante aktiviteter er ikke tilstrækkeligt	7%	12%	29%	23%	29%
Min leder mener ikke, at det er nødvendigt	7%	10%	24%	26%	33%
Jeg har ikke tid pga. private forpligtelser	4%	7%	13%	23%	53%
Jeg har ikke lyst til at deltage i efter- og videreuddannelse	2%	3%	11%	19%	65%

Note: Af tabel B2 fremgår de specifikke formuleringer af svarmulighederne, mens disse er omformuleret i analysens figur 2.